

Pape ya Roma Bonso Mfumu ya Dibundu—

Nki mutindu ngindu yai yantikaka?

Ngindu ya Pape ikele nki?

Kana beto tuba Pape, beto kele kusolula ngindu ya bantu mingi nde muntu mosi na Roma kele na kiyeka na kuyala dibundu ya mvimba. Beto kele kusolula ngindu nde Yesu pesaka kiyeka na Ntumwa Piere na kuyala dibundu ya mvimba, ti muntu ya bantu kele kubinga “Pape” kele mulandi ya Ntumwa Piere. Ebuna yandi me baka kiyeka yina ya Piere vandaka na yo.

Beto ke solula ngindu nde Pape ya kele na bwala Roma kele munoko ya Nzambi, muntu ya kele kuvanda na zulu ya kiti ya kimfumu na yandi bonso ntwadisi ya dibundu. Beto ke solula ngindu nde, kana yandi kele tuba na zulu ya kiti yina, yandi lenda tuba kifu ve, kansi yandi fweti tuba konso ntangu kaka mambu ya kieleka ya Nzambi me pesa yandi, mambu ya kieleka ya konso mukristo fweti landa. Bantu mingi ikele kukwikila malongi yai. Malongi yai kele malongi officiel ya dibundu Katolika Romaina.

Keti ngindu ya Pape kele na kati ya Bible?

Bantu ya nkaka longi malongi yai ya ke tadila Pape, sambu na mpila bo me bakisa bandinga ya Yesu na Matayo 16, vs.16-19. Bo tuba nde Yesu pesaka Ntumwa Piere kiyeka kuluta bantumwa ya nkaka na kiyeka na yandi.

Ee, kieleka, Yesu pesaka kiyeka na Ntumwa Piere na bandinga yai. Kansi, tala mbote. Yindula mbote. Badinga ya Yesu tubaka na Piere na baverse yai, yo kele mingi bonso bandinga ya Yandi tubaka na balonguki na Yandi yonso na Matayo 18, vs. 16-20. Baverse yai songa nde bakristo yonso kele na inswa ya kusadila kiyeka ya Yesu Kristo, Yandi mosi! Yesu songaka mambu ya kiyeka yai ntete na Piere, kansi yandi songaka yo ve KAKA na Piere. Bonso yandi tubaka na Piere, na ntangu ya nkaka, Yandi tubaka kiteso mosi na bakristo yonso.

Ngindu ya Pape kele ve ata fioti na kati ya Bible. Mukanda ya Bisalu ya Bantumwa kele histoire ya dibundu ya ntete. Kana beto tanga Bisalu, beto lenda mona nki mutindu dibundu ya ntete vandaka. Beto mona ngindu bonso Pape ata fioti ve. Yesu vandaka kuzaba ve ngindu ya Pape. Bantumwa yonso vandaka kuzaba yo ve. Ntumwa Piere yandi mosi vandaka kuzaba yo ve. Kansi na nima-nima, bantu ya nkaka tubaka nde Piere vandaka Pape ya ntete. Beto mona ve nde Piere vandaka kuyala bantumwa ya nkaka. Beto mona ve nde Piere vandaka kuyala dibundu.

Mukanda ya Bisalu ya Bantumwa kele mukanda ya ke songa beto nki mutindu dibundu ya ntete vandaka. Kana Piere vandaka muntu ya fweti yala dibundu, yo fweti monika na mukanda ya Bisalu.

Kansi, nki beto mona na Bisalu? Kapu 15 ke songa mutindu bantwadisi ya dibundu kutanaka sambu na kuzenga mambu mosi. Piere vandaka kaka muntu mosi na kati ya bantu ya tubaka na kimvuka yina. Bo songaka mambu yina na kimvuka (vs. 22). Piere vandaka ve muntu ya zengaka yo. Yandi zengaka yo ve, sambu yandi vandaka Pape ve. Pape kele ngindu ya Bible kele kuzaba ve.

Kana Piere vandaka Pape, bakristo yonso, ata bantumwa yonso ya nkaka fweti lemfuka na ndinga na yandi. Yo kele mpidina ve?

Kansi na Galatia 2, vs. 11-14, beto mona Ntumwa Paulo kunganina Piere. Paulo zolaka kusala mpidina ve kana Piere vandaka Pape. Piere zolaka ve kuvanda pima na ntwala ya kunganina yina, kana yandi vandaka kieleka Pape. Paulo zabaka ve ngindu ya Pape. Piere zabaka yo ve. Bantumwa yonso zabaka nde bo vandaka kiteso mosi bonso bamvungi ya dibundu.

Kana Piere vandaka Pape, yandi fweti tuba yo to sonika yo. Yandi fweti songa nde Yesu tulaka Yandi bonso ntwadisi ya dibundu ya mvimba. Nki Ntumwa Piere tubaka na mikanda na yandi? Yandi tubaka kaka nde yandi vandaka Ntumwa ya Yesu Kristo (1 Piere 1:1). Yandi vandaka mbuta mosi na kati ya dibundu (1 Piere 5:1). Ngindu ya Pape ikele ve na kati ya Bible. Yo vandaka ve na kati ya bantumwa. Yo vandaka ve na dibundu ya ntete. Yo kele ve na mukanda ya Bisalu ya Bantumwa na kati ya Bible.

Keti ngindu ya Pape yantikaka nswalu na nima ya bantumwa?

Kana beto yindula bamvula kaka na nima ya bantumwa, beto ta mona ve ngindu ya Pape. Bantu mingi sonikaka malongi na ntangu yina, bonso Ignas (30-197 Ap.J.-C.), Polycarpe (65-155 Ap.J.-C.), Barnabas (vers 100 Ap.J.-C.), ti Matias (vers 130 Ap.J.-C.) Ignace sonikaka nde bakristo fweti lemfuka na bapasteur,ⁱ kansi ata muntu mosi ve sonikaka mambu ya Pape. Na bamvula nkama na nima ya Ysu, bakristo vandaka kuzaba ve malongi ya bantu kele kutuba bubuyai sambu na Pape ya Ro ma. Yo vandaka ve.

Keti bakristo ya 2ème siècle monaka Pape bonso ntwadisi ya dibundu?

Na 2ème siècle (bamvula nkama tii na bamvula nkama zole na nima ya Yesu), mambu mosi bwaka na dibundu ya lenda songa beto nki mutindu bakristo monaka kiyeka ya ntwadisi ya vandaka na Roma. Pasteur responsable na bwala Roma vandaka Eleuther. Yandi yantikaka kuzola mingi malongi ya mbi ya muntu zina ya Montane. Montane vandaka kulonga nde Mpive ya Nzambi me kwisa diaka kusonga yandi (Montane) mambu ya bantu zabaka ntete ve. Montane tubaka nde Nzambi me songa yandi nsuka ya mambu yonso ya Nzambi zolaka kusonga na bantu. Eleuther vandaka eveque, to pasteur responsable na zulu ya basteur yonso na ville ya Roma. Yandi vandaka ntwadisi to mbuta ya nene na kati ya dibundu ya Roma, kansi yandi yantikaka kuzola malongi ya mbi ya Montane vandaka kulonga.ⁱⁱ

Irenee, Pasteur Assistant, Kunwanisa Eleuther, Eveque ya Roma

Irenee vandaka kaka pasteur assistant. Kisalu na yandi vandaka kusadisa Pasteur Pothine, ya vandaka kusala na Lyons, Gaul. (Kisika yina kele France bubuyai.) Kansi Irenee vandaka ngolo na malongi, yo yina Pothine tindaka yandi na Roma, sambu na kunwanisa malongi ya mbi ya Eveque ya Roma vandaka kulonga kuna. Irenee sonikaka nkanda “Contre Heresies” (disongidila, “Kunwanisa Malongi ya Mbi”).

Nki nge banza? Kana Eleuther vandaka Pape, kana Eleuther vandaka na kiyeka na zulu ya dibundu ya mvimba, keti Pasteur Assistant bonso Irenee lenda kwenda na Roma sambu na kunwana na malongi na yandi? Nki mutindu Pasteur Assistant bonso Irenee lenda sonika nkanda sambu na kunwanisa malongi ya Eleuther Eveque ya Roma, kana dibundu vandaka kuzaba yandi bonso mfumu to ntwadisi ya dibundu, bonso munoko ya Nzambi? Mpila kele ve ata fioti.

Beto fweti tuba nde Irenee monaka Eleuther bonso Pape ve. Beto fweti tuba nde Pasteur Tothine ya tindaka Irenee, yandi monaka Eleuther bonso Pape ve. Mambu ya kieleka ikele nde dibundu ya mvimba vandaka kuzaba mambu bonso ya Pape ntete ve. Bo vandaka kaka kulanda systeme ya kipasteur to kimvungi ya mameme na mpila ya Yesu songaka bo.

Kansi, Irenee sonikaka malongi ya nkaka ya bantu simbaka na nima-nima sambu na kutuba nde Pape vandaka na kiyeka. Konso ndinga ya bantu kele kutuba, yo kele mfunu na kubakisa CONTEXTE na yo. Contexte kele bandinga ti mabanza ya kwendaka na ntwala, ti yo ya landaka na nima. Contexte ke yindula occasion ya muntu tubaka to sonikaka mambu yina, sambu na nki yandi tubaka to sonikaka yo, etc.

Irenee nde, Dibundu ke tuba na “munoko mosi”

Raison mosi Irenee sonikaka nkanda (zina na yo “Contre Heresies” to “Kunwanisa Malongi ya Mbi”) vandaka kusonga nde malongi ya Eleuther vandaka kulanda to kukwenda nzila mosi ti malongi ya mbi ya bampani ya ntama. Kansi yandi nde, malongi ya bakristo kwendaka nzila mosi ve ti malongi yina.ⁱⁱⁱ Irenee sonikaka nde bakristo vandaka kubuya malongi yina, malongi ya Montane ya Eleuther vandaka kuzola, **na munoko mosi.**^{iv}

Yandi tubaka nde katuka na ntangu ya bantumwa tii na ntangu yina, dibundu ya Yesu vandaka kulanda malongi mosi, kansi balongi ya mbi me nata malongi ya mpa na kati ya dibundu. Yandi tubaka nde bakristo yonso vandaka kubuya malongi yai **na munoko mosi.**

Beto fweti bakisa mbote nde muntu ya vandaka kusimba malongi yai ya mbi, yandi vandaka nani? Ee, yandi vandaka Eleuther, Eveque ya Roma.

Na nima-nima, bantu ya nkaka simbaka phrase yai **na munoko mosi.** Bo sadilaka yo na mpila ya nkaka. Bo tubaka nde dibundu ya mvimba fweti ndima kaka **na munoko mosi** yonso ya Pape kele kutuba. Kansi Irenee sonikaka bandinga yai contre Eveque ya Roma, na kusonga nde dibundu vandaka na munoko mosi kunwanisa malongi ya mbi na yandi!

Succession Apostolique (Mpila Balandi ya Bantumwa Bakaka Kiyeka na Bo)

Irenee sonikaka nde bantu kumi na mosi vandaka kutwadisa dibundu ya Roma na ntwala ya Eleuther, ye bo yonso vandaka

kaka **munoko mosi** sambu na lukwikilu ya Yesu. Ebuna mbote Eleuther landa kaka malongi na bo mpi, yandi bika malongi ya mpa ya yandi me kota. Irene tangaka bazina ya bantwadisi ya me twadisa dibundu ya Roma tii ntangu yina. (Roma vandaka bwala ya nene, yo yina, Pasteur na bwala yina beto vandaka kubinga « Eveque »). Irene tubaka nde bantwadisi ya ntete ya Roma vandaka Bantumwa Paulo ti Piere, ya zole Line, ya tatu Anacete, ya iya Clement, ya tanu Evariste, ya sambanu Alexandre, ya nsambwadi Sixte, ya nana Telephone, ya uvwa Hygine, ya kumi Pius, ya kuma na mosi Anacete.^v

Ngindu ya Irene vandaka nde malongi ya Yesu na bwala Roma yantikaka na bantumwa, ebuna konso ntwadisi na nima vandaka kaka kulanda na lukwikilu yina. Irene tubaka nde Paulo ti Piere yantikaka dibundu na Roma, kansi yandi tubaka ve nde Piere vandaka pape ya yalaka dibundu ya mvimba. Paulo ti Piere vandaka kaka baeveque na bwala Roma, bonso bantu ya nkaka vandaka kutala makambu ya dibundu ya babwala ya nkaka.^{vi}

Ee, Irene vandaka kutuba ngindu ya succession apostolique, kansi yandi zola tuba nki na ngindu yina ? Sambu na nki yandi tubaka yo ? Na nki contexte ? Yandi vandaka ve kusonga nde ntwadisi ya Roma kele Pape, kele na kiyeka na zulu ya bakristo yonso. Ata fioti ve. Irene yandi mosi vandaka na Roma sambu na kusonga Eveque ya Roma nde yandi me sala kifu ya nene. Yandi zolaka kusonga Eleuther nde yandi me kotisa malongi ya mpa, ebuna yandi me vila nzila ya bantumwa ti ya bantwadisi yonso na ntwala na yandi.

Yandi zolaka kusonga nde lukwikilu na beto bakristo yantikaka na bantumwa, mpi

nde bantu ya landaka bo simbaka lukwikilu yina mpi. Na nima-nima, bantu ya nkaka simbaka ngindu yai. Bo balulaka yo na mutindu ya nkaka.

Kansi na mpila Irene sonikaka yo ntete, ngindu vandaka nde konso ntwadisi ya dibundu, ata ntwadisi na bwala Roma, fweti landa kaka lukwikilu ya bantumwa pesaka. Irene tubaka mambu ya balandi ya bantumwa na mpila na kubuya malongi ya mpa ya Eleuther vandaka kusimba.

Irene Muntu ya Ntete Kusadila Bandinga yai, « Dibundu Katolika »

Irene vandaka muntu ya ntete na kusadila ndinga « Katolika » na kusonga makambu ya dibundu.^{vii} Irene sadilaka yo na sens ya « universel » to « mosi ». Dibundu ya yandi bingaka « katolika » vandaka kukota ve na malongi mingi ya kifu ya Montane vandaka kulonga. Yandi zolaka kusonga nde dibundu ya mvimba vandaka kubuya malongi ya Montane, yo yina yandi bingaka dibundu « katolika ». Dibundu ya yandi bingaka katolika vandaka ve bonso dibundu ya bo kele kubinga katolika bubu yai. Malongi mingi ya kifu vandaka kukota dibundu na nima. Na kati ya malongi yina ya kifu vandaka ngindu ya Pape bonso kiyeka ya dibundu. Dibundu ya Irene bingaka katolika vandaka kundima mambu yina ve.

Irene Kunwanisa Victore, Eveque ya Roma

Eveque ya Roma ya landaka Eleuther vandaka Victore. Victore salaka na kingolo-ngolo sambu na kupusa bakristo ya nkaka na kulanda yandi. Katuka ntama, luswaswau kuvandaka na kati ya mabundu na ndambu ya ouest ti mabundu na ndambu ya est. Question vandaka nki lumbu konso

mvula bakristo ta sala nkinsi ya Paki. Na l'Ouest, Victore tulaka ngolo nde bakristo yonso landa kaka ndinga na yandi na mambu yina, kansi bakristo na Est (na kimvuka ya Constantinople), bo buyaka.^{viii}

Mambu yai kele kusonga nki ? Keti bakristo na Est zabaka Victore bonso Pape? Keti bo monaka yandi bonso munoko ya Nzambi ? Ikele ve. Tii ntangu yina, bakristo vandaka na mabanza ve nde muntu mosi lenda yala dibundu ya mvimba.

Irenee sonikilaka Victore, sambu na kubenda yandi na kusosa ngemba na mambu yina. Irenee songaka Victore nde kana yandi mekaka kusala na kingolo-ngolo, mambu yina zolaka kupanza dibundu. Yandi vandaka kutanga bazina diaka ya ba-eveque na ntwala na yandi ya vandaka kusosa ngemba. Bazina yina vandaka bantu ya zolaka kupesa bakristo na konso kisika nzila na kusala nkinsi ya paki na mpila na bo. Irenee zolaka kubenda Victore na kusala na mpila ya ta pesa ngemba ti unité na kati ya dibundu. Irenee tuba bandinga ya ngolo sambu na Victore. Yandi tuba bonso Victore ke zaba ve luzolo ya Yesu Kristo !^{ix}

Ngindu ya Pape Vandaka Wapi ?

Kana Irenee zabaka Victore bonso Pape, keti yandi zolaka kupesa yandi conseil mutindu ? Ikele ve ata fioti.

Kana bakristo vandaka kuzaba Victore bonso Pape na bo, bo zolaka ve kubuya kulanda ndinga na yandi. Kansi mpila bakristo ya Est salaka, ti mpila ya Irenee salaka, yo ke songa beto nde tii na mvula 190 Ap.J.-C., Pape ya vandaka kuyala dibundu ya mvimba vandaka ntete ve. Yo kele kusonga beto nde bantwadisi ya Roma vandaka ve na kiyeka bonso ya Pape.

Beto lenda mona nde nzala ya kuyala me kota dezia na bantwadisi ya Roma. Kansi ata bo vandaka na nzala na kuyala, dibundu vandaka kundima kuyala na bo ve.

Bantemwe ya Nkaka ya Zabaka Ve Ngindu ya Pape

Bantu mingi ya nkaka vandaka kusonika malongi ya dibundu na 2ème siècle : Mvungi ya Hermas vers 160, Tatien 110-172, Justin Martyr 100-165, Clement d'Alexandrie 153-217, Athenagore d'Athene vers 100-165, ti Theophile, ya kufwaka na mvula 181. Ata mosi ve na kati na bo tubaka mambu ya lenda songa beto nde bakristo me simba ngindu ya Pape.

MALONGI ya 3ème SIÈCLE

Hippolyte Kunwanisa Eveques zole ya Roma—Zephyrine et Calixte

Hippolyte (170-236 Ap.J.-C.) vandaka pasteur ya Porte, ya vandaka province ya Roma. Yandi vandaka membre ya conseil ya bapasteur yonso ya bwala ya Roma. Yandi sonikaka nkanda “Kubuya Malongi Yonso ya Kifu, Nkanda ya Uvwa” contre eveques zole ya bwala ya Roma— Zephyrine et kilandi na yandi, Calixte. Ba-eveque yai Zephyrine ti Calixte, bo vandaka le 15ème et le 16ème ba-eveque ya Roma.^x

Hippolyte tubaka nde Eveque ya Roma vandaka na: 1) malongi ya mbi, ti 2) luzingu ya mbi ti ya luvunu.^{xi} Kuwa makambu Hippolyte sonikaka sambu na bo: Zephyrine ti Calixte pesaka ngolo na malongi ya kifu.^{xii} Calixte vandaka muntu ya mayele mingi.....na makambu yonso ya mbi! Muntu ya luvunu. Yandi katulaka ve bantu ya masumu na kati ya dibundu, yandi tubaka nde yandi mosi lenda lolula bo, ti yandi vandaka na confusion na malongi ya

Trinite. Malongi yai, Trinite, yo ke tuba nde Nzambi kele mosi kaka, kansi Yandi me zinga mvu ya mvu na bapersonne tatu— Nzambi Tata, Nzambi Mwana, ti Nzambi Mpeve ya Nlongo. Kansi Hippolyte nde, Eveque Calixte ya Roma bakisaka malongi yai mbote ve.^{xiii} Hippolyte nde, Zephyrine vandaka muzoba ti muntu ya mbi kukonda nsoni!^{xiv} Keti muntu lenda songa muntu bonso Pape nde yandi kele muzoba? Ikele ve. Hippolyte kwikilaka ve nde pasteur to eveque na Roma vandaka Pape! Bapasteur ya nkaka na Roma mpi, bo ndimaka mambu yina ve. Kana bo kwikilaka mambu ya Pape, bo zolaka kaka kulanda ndinga ya Pape yina. Ngindu ya Pape, bakristo ya 3ème siècle, bo zabaka yo ve.

Cyprien—Bapasteur Yonso Kele na Kiyeka Kiteso Mosi na Kiyeka

Cyprien (200-258 Ap.J.-C.) vandaka pasteur na Carthage, bwala mosi na Nord Afrique. Cyprien sonikaka nde ba-eveque yonso ya dibundu vandaka munoko mosi, ti bo yonso vandaka égallement bareprésentant ya Yesu. Yandi ndimaka ve nde eveque ya bwala ya Roma vandaka special. Yandi ndimaka ve nde eveque ya Roma vandaka na kiyeka na zulu ya bapasteur ya nkaka. Yandi tubaka nde dibundu vandaka kutungamaka na zulu ya ya ba-eveque (Pape ve).^{xv}

Bamambu zole kubwaka na ntangu ya Cyprien ya zolaka kunata kukabana na kati ya bakristo. Mambu ya ntete vandaka question nki ndola dibundu lenda pesa na bakristo ya buyaka Yesu na ntangu ya nzomono, kansi na nima, bo zolaka kuvutuka na Yesu. Yai vandaka question mosi ya ngolo, sambu bakristo mingi vandaka kumona lufwa to mpasi mingi na bilumbu ya nzomono yina. Stephane, ya vandaka 23ème eveque ya Roma, zolaka

kaka nde bakristo yina lomba pardo ya dibundu, ebuna dibundu kuyamba bo diaka. Cyprien, ti bakristo mingi na ndambu ya Afrika, bo zolaka kutesa bakristo yina ntete, na ntwala kuvutula bo na kuvanda bantwadisi diaka. Bo monaka yo kingonsa na kutula bantu mutindu yina maboko nswalu.

Mambu ya zole vandaka nki mutindu dibundu ta baka bakristo ya me baka mbotika na dibundu ya kifu, bonso na basecte ya nkaka ya kwikilaka nde Yesu vandaka ve kibeni Nzambi. Stephane ya Roma, yandi zolaka kundima mbotika na bo, kansi kutula bo maboko kaka, sambu bo kota na dibundu kana bo me balula ntima na mambu yina ya kifu. Cyprien ti bakristo ya Afrika tubaka nde kana bantu yina me balula ntima, nde na nima bo fweti baka mbotika ya dibundu. Bo ndimaka ve mbotika ya basecte yina.

Stephane ti Cyprien vandaka kusolula mambu yai mingi na mikanda ya bo vandaka kusonikila bo na bo. Bo vandaka kutula bangindu mingi sambu na kubenda mabanza ya muntu ya nkaka. Kansi, na nsuka, bo yonso zole me bikala kaka na position na yandi.

Cyprien ti dibundu ya mvimba ya Afrika vandaka kubuya position ya Stephane, Eveque ya Roma. Keti dibundu ya Afrika monaka Stephane bonso Pape? Ikele ve. Keti bo monaka nde bo fweti lemfuka na yandi? Ikele ve ata fioti.

Nani ke vanda na zulu ya kiti ya Ntumwa Piere?

Na kati ya masolula na bo, Stephane tubaka nde, “Kuwa mono.” Mono kele awa na zulu ya kiti ya Ntumwa Piere.” Yai vandaka mbala ya ntete ya Eveque ya Roma

me tula argumnet yina, bonso yandi vandaka na position special na kati ya dibundu.

Bapasteur ya Afrika ndimaka yo ve. Bo vutulaka nde, “Nki mutindu yandi lenda tuba bonso yandi kele muntu mosi special? Beto yonso ba-eveque kele kiteso mosi.” Bapasteur ya Afrika salaka kimvuka sambu na kusolula mambu yina. Bo ndimaka mabanza ya Cyprien nde bapasteur kele kiteso mosi na kiyeka na bo. Bo buyaka mabanza ya Stephane, Eveque ya Roma, nde yandi vandaka muntu mosi special. Bo buyaka mabanza nde bo fweti lemfuka na Eveque ya Roma sambu yandi vandaka na zulu ya kiti ya Ntumwa Piere.

Mikanda ya Cyprien

Mikanda ya Cyprien sonikaka na Stephane yantitaka na mpila mosi ya luzitu. Yandi vandaka kutuba na Stephane ve bonso mbeni na nganda ya dibundu, kansi yandi vandaka kubinga Stephane “Mon frère bien-aimé” (Mpangi na mono ya luzolo mingi). Kansi, Cyprien vandaka kubinga Stephane ve bonso mfumu to bonso Pape. Yandi ndimaka ve kulanda mabanza ya Stephane bonso Stephane vandaka na kiyeka na zulu ya dibundu ya mvimba.

Kansi bu Stephane buyaka na kuwa ndinga ya Cyprien bonso munoko ya bapasteur yonso ya Afrika, Cyprien tubaka na mpila ya nkaka sambu na Stephane. Yandi tubaka nde Stephane, Eveque ya Rome, me panzaka ngemba ti unité (mabanza mosi) ya dibundu, nde yandi me sala erreur ya nene, yandi vandaka na meso ya kufwa, yandi vandaka muzoba, yandi muntu ya audace ti lulendo, yandi muntu ya kele bonso Yudasia ya tekaka Yesu!^{xvi}

Bonso Irene salaka, Cyprien mpi vandaka kutuba mingi nde dibundu kele mosi kaka, ti yo kele na kiyeka. Yandi tubaka mingi sambu na ngindu ya DIBUNDU MOSI YA KIELEKA. Yandi zolaka kubenda bakristo kulemfuka na dibundu. Ebuna yandi sadilaka phrase DIBUNDU KATOLIKA mingi. Bonso Irene, yandi vandaka kusadila bandinga yina na kusonga nde dibundu ya kieleka kele ve kiteso mosi ti basecte ya vandaka kubuya nde Yesu ikele kibeni Nzambi. Dibundu mosi ya kieleka kele yina ya kele kundima Yesu bonso Mwana-Nzambi ti Nzambi kibeni. Bantu na nima-nima bakaka bandinga na yandi mingi na kusonga mabanza na bo nde ‘Dibundu Mosi ya Kieleka’ fweti vanda ‘Dibundu Katolika Romain’. Kansi na ntangu yina, Cyprien tubaka banding yai CONTRE malongi ya Eveque ya bwala ya Roma.

Yo yina, tii na nsuka ya 3ème siècle, beto lenda tuba nde nzala ya kuyala me kota na bantwadisi ya Roma, kansi bakristo ya nkaka vandaka kundima luyalu yina ve. Katuka na luyantiku, bo ndimaka ve nde bwala mosi na Europa bonso Roma kuyala bo, kansi bo vandaka kuzenga makambu na bo, bo mosi na kati ya dibundu. Na kati ya mabundu ya ndimaka ve luyalu ya Eveque ya Roma vandaka nani? Mabundu yonso ya Afrika!

MALONGI TI BANSIKU YA 4ème SIÈCLE

Constantin—Vukisa dibundu ti l'état ya Roma

Constantin vandaka Mfumu ya Roma. Na mvula 313 Ap.J.-C., yandi tubaka nde yandi kumaka mukristo. Yandi kangaka nzomono sambu bakristo kumona mpasi

diaka ve. Yantika na ntangu yina, dibundu vandaka kukangama mingi na l'état ya Roma. Yantika na ntangu yina, bantwadisi ya dibundu ya Roma vandaka kupusa mingi sambu bo kuyala dibundu ya mvimba, bonso l'état ya Roma vandaka kuyala bantu yonso na kimfumu na yandi. Ba-eveque ya dibundu ya Roma tubaka, bo sonikaka, bo salaka, bo mekaka na bampila yonso na kudipusa. Kansi, dibundu vandaka kundima ntete ve nde bo vandaka na kiyeka na kuyala dibundu.

Mfumu Constantin kabisaka kiyeka ya dibundu na prefectures to districtes iya, ye yandi kabisaka konso prefecture na ba-diocese (sous dictriacts). Yai pesaka kiyeka ya kuluta na ba-Eveque na baprefectures. Kansi bakristo vandaka ve kundima systeme yina.^{xvii} Bantu mingi kwikila nde Constantin monaka nde dibundu lenda vukisa bantu ya batribu mingi na luyalu na yandi. Yandi zolaka nde dibundu vanda mosi. Yandi zolaka nde ngolo to kiyeka kuvanda na diboko ya kimvuka ya fioti ya bantu, sambu yo vukisa bantu na nsi ya kiyeka ti control na yandi.^{xviii}

**Concile ya Nicee—
Bapasteur ya baville ya nene
kele na kiyeka na zulu ya bapasteur
na babwala ya fioti**

Na mvula 325 Ap.J.-C., kimvuka ya bapasteur kutanaka na Nicee. Muntu ya bingako bo vandaka Mfumu ya Roma zina ya Constantin. Eveque ya Roma bingaka bo ve. Muntu ya ntete ya kutuba vandaka Eveque ya Roma ve, kansi Eusebe, Eveque ya ville Caesare.^{xix} Kana bakristo vandaka kuzaba Eveque ya Roma bonso Ntu ya Dibundu ya mvimba, keti Eveque ya Roma zolaka ve kubinga bo? Keti yandi zolaka ve kutwadisa kimvuka yina? Keti yandi

zolaka ve kuvanda muntu ya ntete kutuba na kati ya kimvuka yina?

Ba-eveque kiteso ya 250 kutanaka. Bo zengaka nde bapasteur ya vandaka na baville ya nene, bo ta vanda na kiyeka kuyala bo ya vandaka na babwala ya fioti. Yai vandaka luyantiku ya kutula kiyeka ya dibundu kaka na maboko ya bantu fioti.^{xx} Kansi yo songaka mpi nde tii ntangu yina, dibunda zabaka ve Pape bonso kiyeka na yo.

**Eusebe pusa ngindu ya “succession
apostolique”, kutuba nde balandi ya
bantumwa me baka kiyeka ya bantumwa
bo mosi.**

Eusebe (kiteso ya 263-339) vandaka Eveque ya Ville Ceasare. Yandi vandaka muntu ya ntete na kumeka kusonika histoire ya dibundu katuka na ntangu ya bantumwa tii na ntangu yina. Yandi zolaka kusonga nde mabundu na bacentre ya nene yonso, bo yantikaka na kisalu ya bantumwa. Yandi tulaka accentuation diaka na ngindu ya “succession apostolique.” Yai kele ngindu ya ke tuba nde muntu kele na kiyeka kana yandi kele kilandi ya ntumwa ya Yesu, to kilandi ya kilandi na bo, to kilandi ya kilandi ya kilandi na bo, etc.

Eusebe tubaka malongi yina ve kusonga nde Eveque ya Roma vandaka Pape, ntwadisi ya dibundu ya mvimba. Ngindu yina, bantu me yindula yo ntete ve. Ve, Eusebe sonikaka sambu na ‘succession apostolique’ kaka kusonga nde dibundu na ntangu na yandi vandaka kieleka apostolika, sambu bantumwa bo mosi me yantika dibundu na bacentre ya nene yonso ya ntangu yina.^{xxi} Eusebe tubaka nde Ntumwa Paulo ti Ntumwa Piere vandaka kusala na Roma, kansi yandi tubaka ve nde

Piere vandaka Pape, to nde yandi vandaka na kiyeka special.

Eusebe sonikaka nde bacentre tatu—Roma, Alexandrie, ti Yeruzalemi, bo vandaka kiteso mosi na kiyeka, sambu bo vandaka bacentre ya nene sika bantumwa me yantika dibundu. Basoniki bonso Irene ti Eusebe sadilaka ngindu yina.

Kansi, na nima, bu Constantinople kumaka ville ya nene ti ya ngolo, bo ndimaka nde eveque kuna kuvanda na kiyeka. Bo ndimaka mutindu yina kaka sambu yo vandaka ville ya nene, ata bantumwa yantikaka ve dibundu ya sika yina.

Yo yina, yo ke monika nde batata ya dibundu yai, mbala na mbala bo sadilaka ba-argument kaka sambu bo yindulaka nde yo lenda supporter mabanza na bo, kukonda kukwikila yo to kulanda yo na mambu yonso. Mbala ya nkaka, yai vandaka faiblesse mosi ya kangulaka nzila na bantu ya nkaka kusadila ba-argument na bo na banzila ya nkaka ya bo yindula ve. Beto bakisa nde mambu yonso ke monika clairement na nima, kansi yo kele mpasi kuzaba na ntuala.

Concil ya Sardis ti na nima-- Eveque ya Roma monika bonso zuzi ya bapasteur ya nkaka

Dibundu salala kimvuka na ville Sardis na mvula 347 Ap. J.-C. Kuna, bo zengaka nde dibundu ta tula baeveque diaka ve na babwala, kansi kaka na baville.^{xxii} Mpila ya kusala yai tulaka kiyeka kuluta na baville ya nene. Mpidina dibundu yantikaka kukangama na mambu ya politika kuluta.

Concil yai pesaka kiyeka na Jule, Eveque ya Roma, kiyeka kutula bazuzi na bisika na bisika. Bazuzi yina ta zenga makambu ya

bapasteur ya ke bwa na baprobleme.^{xxiii} Baeveque ya Roma ya ntangu yina vandaka na nzala ya mingi kuyala bantu. Bo simbaka na ngolo yonso kiyeka ya concil yai pesaka bo, ti bo pusaka yo ya kupusa. Na nima, Mfumu ya nene ya Roma, Valentin, yandi pesaka Eveque ya Roma kiyeka ya leta kuzenga makambu ya bapasteur ya nkaka. Yai nataka konso probleme na Roma, sika Eveque ya Roma vandaka na kiyeka kuzenga yo.

Concil ya Constantinople-- Roma ti Constantinople ke zabana bonso bacentre ya nene

Concil ya dibundu kutanaka na Constantinople na mvula 381 Ap. J.-C. Bo zengaka nde na mpila mosi, konso districte (diocese) vandaka independent (na kiyeka kuzenga makambu na yo mosi). Yo yina, bo lenda kota-kota ve na makambu ya bisika ya nkaka. Mbandu, bo lenda ve kwenda na badistricte ya nkaka kutula maboko na bapasteur ya mpa, to bo lenda sala yo kaka kana districte yina me binga bo kusala yo. Yai monikaka bonso bo vandaka kuvutuka na mpila dibundu salaka na ntangu ya bantumwa ti sambu na bamvula nkama tatu na nima.

Kansi, concil yina tangaka bazina ya Roma, Alexandrie, Constantinople, Antioshe, ti Yeruzalemi bonso baville ya nene ti ya mfunu. Yo tubaka mpi nde na kati ya bisika yai, ya ntete ti ya kuluta mfunu vandaka Roma ti Constantinople, (ya yo pesaka zina ‘Roma ya Mpa’).^{xxv}

Concil yai vandaka kunwana na bangindu zole—ngindu nde konso districte kuzenga makambu na yo, ti ngindu nde dibundu na ville ya Roma me luta mfunu. Bo mekaka na mpila na bo kundima yonso zole. Kansi mambu ya kieleka kele nde bangindu yai ke

kwelana ve, kansi bo ke nwana bo na bo. Kansi bantu ya kwendaka na concil ya Constantinople zabaka ntete ve wapi bangindu yai ta twadisa dibundu. Comprimise ya bo salaka monikaka bonso yo nataka ngemba ntangu yina.

NKI VANDAKA MABANZA YA DIBUNDU NA 5EME SIECLE?

Augustin--

Ditadi ya ke simba dibundu nani to nki?

Na luyantiku ya 5eme siecle, musoniki mosi ya nene sonikaka sambu na kutendula disongidila ya ditadi ya ke simba dibundu (Matthew 26:16-19). Augustin vandaka Eveque ya ville ya Hippo na Afrika ya nord. Yandi kwikilaka ve nde Piere vandaka ditadi ya simbaka dibundu. Yandi sonikaka nde ditadi yina vandaka confession to bandinga ya Piere nde Yesu vandaka Mwana ya Nzambi. Augustin sonikaka nde Yesu tubaka Yandi ta tunga dibundu na ditadi ya Yandi mosi. ^{xxvi}

Bakristo ya Afrika buyaka nde Roma kuyala bo.

Na 5eme siecle, bakristo ya Afrika ya nord, bo buyaka mpila Concil ya Sardica me zenga, Bo buyaka nde bo fweti kwenda na Roma sambu eveque kuna kuzenga makambu na bo. Bo monaka nde Roma vandaka ntama, ti bo monaka mfunu ve kukwenda kuna.

Makambu mosi kubwaka ya tadilaka Pasteur Coleste ya Afika ya nord. Yandi vandaka kupesa malongi ya kifu. Yo yina, dibundu ya Afrika buyaka kutula yandi maboko. Coleste sosaka muntu kusupporter yandi, yo yina yandi kwendaka tii na Eveque Zosime ya Roma. Eveque ya Roma vutulaka Coleste na kipasteur na

yandi. Kansi bapasteur ya nkaka ya Afrika ya nord, bo yonso buyaka mpila Eveque ya Roma zengaka. Bo tubaka nde dibundu na Afrika vandaka ve kundima kuyala ya Roma. ^{xxvii}

Concil ya Chalceon- Roma ti Constantinople kele na kiyeka kiteso mosi.

Concil ya dibundu ya kutanaka na Chalcedon na 451 Ap. J.-C. zengaka nde, na meso na bo, bacentre ya nene Roma ti Constantinople vandaka na kiyeka kiteso mosi na kati ya dibundu. ^{xxviii}

Makasi ya Eveque ya Roma Leo Ti nzala na yandi ya kuyala

Eveque ya Roma, Leo, vandaka makasi na mpila Concil ya Chalcedon zengaka. Yandi zolaka ve ata fioti nde Constantinople kuvanda na kiyeka kuyala kiteso mosi na Roma. Yandi zolaka kuyala dibundu ya mvimba. Yandi sonikaka nde bakristo yonso fweti landa yandi sambu yandi vandaka kilandi ya Ntumwa Piere. Yo yina, yandi yantikaka kusosa bampila yandi lenda pusa na ntwala ti kiyeka na yandi kuma kuluta ngolo.

Bakristo mingi zolaka ve mpila yandi vandaka kusosa kiyeka, kansi bantu mingi ya nkaka lemfukaka na yandi. Bo salaka mpidina sambu, ata Leo vandaka muntu mosi ya mbi, Eveque ya Constantinople vandaka kuluta mbi diaka. Bantu ya nkaka ya zingaka penepene na Roma zolaka Leo, sambu bu bambeni kwisaka, yandi vandaka kunwana na bambeni yina. Yo yina, ngolo na yandi na kati ya ville ya Roma ti bisika penepene na yo, yo yelaka kuluta ti kuluta. Kansi bakristo yonso ndimaka ve Leo bonso ntwadisi na bo. Hilaire, Eveque ya Gaul (ya kele France bubuyai), yandi

buyaka conseil ya Leo. Yandi pesaka Leo ve nzila kutwadisa yandi.^{xxix}

Leo vandaka na nzala mingi ya kuyala. Yo yina, bantu mingi mona yandi bonso Pape ya ntete. Yai vandaka exactement yina ya Leo sosaka. Ata dibundu zabaka titre “Pape” ntete ve, Leo sosaka kuyala dibundu ya mvimba, ti yai kele ngindu ya Pape. Bantu mingi ndimaka Leo, kansi yandi nungaka ve kutwadisa dibundu ya mvimba.

Mfumu ya nene ya Roma Valentin III— Eveque ya Roma kele Ntwadisi ya Dibundu na Ouest

Mfumu ya nene ya Kimfumu ya Roma, Valentin III, yandi mpi zolaka ngolo yonso ya dibundu kuvanda kukangama na Roma kaka. Mpidina, yandi zolaka controler bakristo kukonda mpasi. Na mvula 445 Ap. J.-C., yandi tubaka nde Eveque ya Roma vandaka ntu to ntwadisi ya bakristo yonso, mabundu yonso na ndambu ya Ouest.^{xxx}

Yandi pesaka baraiso yai sambu na nsiku na yandi: Piere vandaka ntete na kati ya bantumwa, mpi Roma vandaka capital ya kimfumu ti ville ya mfunu mingi. Yo yina, yandi tubaka nde kubuya kulemfuka na Eveque ya Roma, yo vandaka bonso kubuya kiyeka ya Kimfumu ya Roma. (Ya kieleka, kusala mpidina vandaka mambu ya kingonsa mingi.)

Mbandu, yandi tulaka nsiku nde ba-eveque ya Gaul, mbandu Hilaire, bo lenda sala ata kima ve kukonda “Papa ya ville ya ke zinga mvu ya mvu” (Eveque ya Roma) kundima yo.

“Papa” vandaka terme ya respecte ya bantu zabaka mingi na ntangu yina, bonso na Afrika bubuyai beto binga bakala ya me zinga mingi “papa”. Kansi, Mfumu ya nene

ya Kimfumu ya Roma, Valentin. yandi yantikaka kusadila yo kaka sambu na Eveque ya Roma. Yo vandaka mpila ya kupesa yandi luzitu special. Sambu yandi sadilaka yo na mutindu yina, bantu sadilaka ndinga yina mingi diaka ve sambu na bapasteur ya nkaka. Kieleka, bantu me landa kubinga Eveque ya Roma “Papa” to “Pape” tii bubuyai.

KUYELA YA NGINDU YA PAPE NA 6EME SIECLE

Beto me mona nde ndambu ya Baeveque ya Roma zolaka ti mekeka kuyala bantu ya nkaka yantika na 2eme siecle. Kansi bo tubaka ve mbala mosi nde bo vandaka na kiyeka kuyala dibundu ya mvimba. Ntwadisi ya ntete kutuba mpidinda mbala mosi zingaka penepene na 6eme siecle. Kansi mambu ya yituka! Yandi vandaka ve Eveque ya Roma, kansi yo vandaka Eveque ya Constantinople! Nzala ya kuyala vandaka mingi kuna, mpi!

Kiyeka kuyala dibundu ya mvimba-- na Constantinople!

Jean ya bo bingaka ‘muntu ya buyaka madia’, vandaka Eveque ya Constantinople. Na mvula 588 Ap. J.-C., yandi sonikaka, “Mono kele na kiyeka ya kuyala dibundu ya mvimba.” Nki mutindu Eveque ya Roma monaka kutuba ya Jean? Gregoire, Eveque ya Roma, vandaka na makasi mingi. Yandi vutulaka nde ngindu nde eveque mosi lenda vanda ntwadisi ya dibundu ya mvimba vandaka “anti-kiklisto, blaspheme, ngindu ya mpa, lulendo ya anti-christ, mabanza ya me katuka na Satana”! Gregoire sonikaka nde “Muntu lenda tuba mpidina ve, kana yandi kele kieleka mukristo.”^{xxxxi}

Yo kele interessante nde Gregoire tubaka ve nde, “Ikele ve. Yo kele nge ve ya kele

na kiyeka mutindu yai, kansi yo kele mono.” Ikele ve. Yandi tubaka nde ata dibanza ya kiyeka ya mutindu yina vandaka anti-Kristo, blaspheme, ya mpa, lulendo ya antichrist, me katuka na Satana,” etc. Yandi tubaka nde bakristo ya kieleka lenda tuba mpidina ve.

Ata Gregoire tubaka mutindu yai, yo ke monika nde yandi waka kimpala ya Jean sambu yandi tubaka mpidina ntete, na ntwala Gregoire lenda tuba mpidina yandi mosi. Kieleka, bapolitika vandaka kukangama mingi na dibundu na bilumbu yina. Bantwadisi vandaka na tendance kutuba ata konso mpila bo yindulaka lenda natila bo ngolo ya bo sosaka. Beto zaba nde Gregoire mpi sosaka kiyeka, sambu yandi lombaka Mfumu ya nene ya Roma Maurice kupesa yandi titre ya “Eveque ya Mabundu Yonso”. Kana Maurice salaka yo, yo zolaka kupesa Gregoire kiyeka kiteso mosi bonso yina ya Gregoire mengaka na Jean. Kansi, Mfumu ya nene Maurice buyaka kupesa Gregoire titre yina.^{xxxii}

KUYELA YA NGINDU YA PAPE NA 7eme SIECLE

Mfumu ya nene ya Kimfumu ya Roma tulaka Eveque Boniface III ‘Pape ya Bakristo Yonso’

Na mvula 607 Ap. J.-C., Mfumu ya nene ya Kimfumu ya Roma zina ya Phocas, yandi tulaka nsiku nde bantu fweti ndima Eveque ya Roma kaka bonso Pape Universal, to ‘Ntwadisi ya Bakristo Yonso.’ Muntu ya vandaka Eveque ya Roma ntangu yina, Boniface III. Mfumu Phocas tangaka zina ya Boniface na nsiku yina. Yandi tubaka nde Pape Universel vandaka na Constantinople ve, kansi na Roma. Yo yina, kiyeka ya ngolo ya Kimfumu ya

Roma pusaka bakristo kundima kiyeka ya Eveque ya Roma. Boniface tubaka bonso yandi vandaka Pape Universel, ti leta tubaka mpidina mpi. Kansi ata mpila yina, bakristo yonso ndimaka ve.

KUYELA YA NGINDU YA PAPE NA 8EME SIECLE

Mfumu ya nene ya Roma Charlemagne salaka bonso yandi vandaka ntwadisi ya dibundu

Charlemagne kumaka mfumu ya nene ya Kimfumu ya Roma yantika na mvula 768 Ap. J.-C. Yandi vandaka ntwadisi mosi ya ngolo. Yandi salaka bonso yandi mosi, eveque ve, pasteur ve, kansi mfumu ya kimfumu, vandaka ntwadisi ya dibundu. Yandi kotaka-kotaka makambu ya dibundu konso ntangu. Yandi balukaka makambu ya Eveque ya Roma me zenga!

NGINDU YA PAPA YELA NSWALU NA 9EME SIECLE

Nicola I pusaka ngolo ya Pape mingi

Kansi, na nima ya lufwa ya Charlemagne, bana na yandi vandaka ve bamfumu ya ngolo bonso yandi. Yo yina, Eveque ya Roma, Nicola I (858-867) simbaka diaka controle ya dibundu.

Na ntangu na yandi, mikanda monikaka ya pesaka Pape kiyeka mingi. Mikanda yai vandaka “Don ya Constantin” ti “Decretals ya Isidore.” Bantu mingi kwikilaka ntangu yina nde yo vandaka mikanda ya kieleka, kansi na nima, bantu songaka nde yo vandaka kaka mikanda ya luvunu. Pape yandi mosi salaka yo sambu na kuvutula kiyeka na yandi ya me kita. Nicola I simbaka kiyeka ya vandaka kieleka bonso yina ya Pape.

Na Nicola, ngindu ya Pape me yela mingi. Beto lenda tuba ya kieleka nde yandi vandaka Pape ya ntete na sens modern ya bantu ya dibundu Katolika Romaine ke sadila yo.

Malongi ya dibundu ti mpila ya dibundu ya kusala, yo me vanda na baproleme katuka ntama, kansi ntangu yina, dibundu vilaka nzila ngolo. Na malongi ya ke tadila nki mutindu kutwadisa dibundu, malongi ya dibundu ti mpila yandi vandaka kusala kumaka yonso mutindu ya nkaka. Yo kwelanaka na malongi ya Bible to na malongi ya bantumwa diaka ve ata fioti.

Dibundu vilaka nzila ya Nzambi sambu yo me kangama na bapolitika ti nzala ya kuyala ya ntoto. Bankama ya bamvula mingi, dibundu me buya nzala ya baeveque ya Roma ya kuyala yo, kansi ntangu yai, Roma pusaka dibundu na ouest ya mvimba ngolo sambu yo kuyala yo. Bakristo kuluta mingi, mabundu kuluta mingi ndimaka kuyala yina. Mabundu ya ndimaka kuyala ya Eveque ya Roma bonso Eveque Universel, bo kumaka DIBUNDU KATOLIKA ROMAIN.^{xxxiii}

Dibundu Katolika Romain vandaka ve dibundu ya Yesu me bika na ntoto. Yo vandaka ve dibundu ya bantumwa twadisaka. Yo vandaka dibundu ya yelaka na kifu na kifu na nima ya ntangu, sambu bantu kotisaka mambu ya politika na dibundu. Yo yina, bo yindulaka mingi diaka ve malongi ya Yesu ya beto ke tanga na Bible, to malongi ya bantumwa, to malongi ti mpila ya kusala ya batata ya ntete ya dibundu.

KUYELA YA NGINDU YA PAPE NA NIMA YA 9EME SIECLE

Ata ngolo ti kiyeka ya Pape ya Roma me kuma mingi, ata yandi vandaka kuyala mingi ya dibundu ya ouest, ata bantu ntangu yina vandaka kubinga yandi “Pape Universel”, ngindu ya Pape vandaka kaka kuyala. Yo vandaka ngolo, kansi yo me kuma ntete ve na kimbuta na yo yonso. Na nima ya bamvula, Dibundu Katolika Romain yikaka bangindu yai na ngindu ya Pape:

Innocent III (1198-1216)

Pape yai tubaka nde Yesu me pesa yandi kiyeka kuyala nsi-ntoto ya mvimba! Yandi tubaka mpi nde Pape vandaka na kiyeka kuzenga makambu yonso sambu na bantu yonso, kansi ata muntu mosi ve lenda zenga makambu na yandi.

Boniface VIII (1294)

Pape yai pesaka nsiku nde bantu yonso na bisika yonso fweti lemfuka na yandi. Kana bo lemfukaka ve, mpila ta vanda ve nde bo kuguluka.

Pius IX (1846)

Pape yai vandaka na audace kubaka bankunga ya bantu vandaka kuyimba kupesa lukumu na Nzambi, kukatula zina ya Nzambi, kutula zina na yandi mosi na sika yina. Yandi pesaka nsiku nde bakristo yonso fweti ndima nde yandi lenda ve sala kifu kana yandi tubaka “ex cathedra”, to na mpila officiel ya kiti ya kiyeka na yandi.

Pape yai changaka mambu mingi ti yikaka badoctrine mingi ya mpa ya kwendaka nzila mosi ve ti malongi ya Bible ti ya bantumwa. Mbandu: Doctrine ya “Conception Immaculate” ya Maria, mama ya Yesu. Malongi yai tubaka nde mama ya Maria, mama of Yesu, bakaka yandi na

divumu kukonda masumu, ti Maria salaka ata disumu mosi ve. Kansi Bible ke tuba nde kaka Yesu vandaka kukonda masumu.

Yandi sonikaka mpi “Syllabus ya Malongi ya Kifu”. Kikuma na yo: controle total ya luzingu ya mvimba ya bantu. Mbandu, yo tubaka nde:

- Muntu lenda ve ndima religion ya nkaka apart ya Dibundu Katolika Romain.
- Makwela lenda salama ve na nganda ya Dibundu Katolia Romain.
- Education yonso fweti vanda na nsi ya luyalu ya Dibundu Katolika Romain.
- Bantu ya kele ve bapasteur lenda ve tanga Bible.

Concil ya Vatican I (1870)

Concil yai tubaka officiellement mambu ya Pope Pius IX me tuba yandi mosi. Yo tubaka nde Pape lenda tuba kifu ve ntangu yandi ke tuba officiellement. Na concil yai, discussion ti kunwana vandaka mingi sambu na malongi yina. Bantu ya zolaka malongi yina pusaka bampangi na bo ngolo, ebuna na nsuka, bo ndimaka malongi yina officiellement.

Bantu mingi ya vandaka Katolika, bo buyaka doctrine yina ya mpa. Bo basikaka ti salaka dibundu na bo ya bo bingaka, “Dibundu Katolika ya Ntama”.

Leo XIII (1878)

Pape yai tubaka nde yandi me telama na sika ya Mfumu Nzambi Mpungu.

Yo yina, beto mona nde tii na bamvula ya ba 1800, ngindu ya Pape vandaka kuyela kaka. Bapape na bilumbu yai me vanda ve ngolo kutuba na mpila blaspheme ya Bapape ya bamvula na ntwala tubaka. Kansi tii bubu, ata mosi me buya malongi ya bo vandaka kutuba.

SOMMAIRE YA BAPRINCIPE BETO ME LONGUKA:

1. Malongi ya Bible ke zaba ve ata fioti malongi ya kele bonso yina ya Pape bubuyai. Bantumwa mpi zabaka yo ve. Malongi ya dibundu bebaka ndambu na ndambu, malembe-malembe, longi na longi ti ngindu na ngindu, tii ntangu nde bantu mingi ndimaka malongi ya mbi ya Pape. Kuyela yina lombaka bankama ya bamvula.
2. Ngindu ya Pape yantikaka na nzala ya ngolo, ya kiyeka.
3. Na nsuka, bantu ndimaka ngindu ya Pape sambu dibundu me kota mingi ya mambu ya politika, ti kuluta, na yina ya Kimfumu ya Roma. Malembe-malembe, mambu ya kimpeve monikaka mfunu mingi diaka ve, ti mambu ya politika kumaka kuluta mfunu.
4. Bansoniki na kati ya dibundu ya zolaka kupusa ngindu ya Pape sadilaka bandinga ti bafrases ya bantu ya nkaka me sonika na ntwala na bacontext ya nkaka. (Mbandu: pape, katolika, succession apostolika, na munoko mosi, dibundu mosi ya kieleka, etc.) Bo pesaka bafraze yina disongidila ya mpa ya kwelanaka ve ti mpila bansoniki ya ntete sadilaka yo.
5. Baeveque ya nkaka vandaka kunwana bo na bo sambu na kusimba kiyeka. Na nsuka, Eveque ya Roma nungaka, na lusadisya ya Mfumu ya nene ya Kimfumu ya Roma.
6. Baeveque ya nkaka sonikaka mikanda ya luvunu kaka sambu bo kuma kuluta ngolo. Ngindu ya Pape yelaka nswalu sambu bantu kwikilaka mikanda yina ya luvunu.

7. Ata Eveque ya Roma sosaka kiyeka ya kuyala dibundu yantika kiteso ya mvula 200 Ap. J.-C., bo monaka ve mpila ya kuyala tii ntangu ya bakristo ndimaka luyala na bo. Yai kangaka kuyela ya ngindu ya Pape bamvula mingi.

EBUNA, NKI?

Beto bamisioni (baprotestant) ndima ve Pape ya Rome bonso ntwadisi na beto. Beto ndima Bible bonso kiyeka na beto kaka. Beto ndima nde beto fweti lemfuka kaka na yo na mambu yonso.

Bible ke songa beto mpi kulemfuka na bantu ya kele bamvungi na beto na dibundu, kusonga bo luzitu mingi sambu na kisalu ya bo ke sala. Yo yina, beto sosa kulemfuka ti kuzitisa bapasteur na beto na bantwadisi ya dibundu na beto. Beto mona nde kusala yo kele kulemfuka na ndinga ya Yesu. Kansi konso ntangu, Bible, Ndinga ya Nzambi fweti vanda kiyeka ya nsuka na beto.

Ntangu bantwadisi sosa kudipusa na ntwala, kukuma bantu ya nene na meso ya bantu, kuyala bantu na kingolo-ngolo, mpila yai ya kusala kele kubwisa kisalu ya Nzambi. Bapasteur fweti sadila Nzambi na mpeve mosi ya kudikumumusa. Bo fweti tula ngolo kukeba mameme ya Yesu me pesa bo na dibundu.

Dibundu na Afrika buyaka bamvula mingi nde muntu ya nganda kuyala bo. Dibundu ya Afrika vandaka na kati ya mabundu ya kangaka kuyela ya ngindu ya Pape.

Bamvula mingi na nima, Dibundu Katolika ya bamaitre coloniel tindaka bamisionere na bo na Afrika. Bantu mingi ndimaka malongi na bo. Na kati vandaka ngindu ya Pape. Bantu ndimaka yo sambu bo zabaka

ve malongi ya kieleka ya Bible to histoire ya dibundu, mpila ngindu yina yantikaka ti mpila yo yelaka.

Bantu ya nkaka waka zina ya Yesu mbala ya ntete na malongi ya bamisionere ya Dibundu Katolika Romain. Mbala ya nkaka bo yambaka to ndimaka Yesu na kieleka yonso ntangu bo kumaka Katolika, ata malongi ya dibundu yina vandaka na kifu na mambu mingi.

Kansi bubuyai, malongi ya Bible ke kota Afrika mingi diaka. Bantu ya Afrika kele kuyamba yo, bonso bo salaka ntangu yo kumaka na Afrika ya nord na bilumbu ya bantumwa ti kaka na nima. Mono kwikila nde bakristo ya Afrika bubuyai, mingi ta landa mbandu ya bambuta na bo ya ntama, bo ya yambaka Yesu ti buyaka luyalu ya Roma. Bo buyaka luyalu ya Eveque ya Roma, kansi bo yambaka luyalu ya Yesu Kristo. O, bika dibundu ya Afrika bubuyai landa mbandu na bo!

Bisika beto me baka informatio yai :

ⁱ Letter of Ignatius to the Philadelphians, Church Fathers Before the Council of Nicea, Vol. I

ⁱ Note of Introduction to “Irenaeus Against Heresies”, Church Fathers before the Council of Nicea, Vol. 1, p. 309.

^{i i} Letter of Ignatius to the Philadelphians, Church Fathers Before the Council of Nicea, Vol. I

ⁱⁱ Note of Introduction to “Irenaeus Against Heresies”, Church Fathers before the Council of Nicea, Vol. 1, p. 309.

ⁱⁱⁱ Note of Introduction to “Irenaeus Against Heresies”, Church Fathers before the Council of Nicea, Vol. 1, p. 310, “Irenaeus Against Heresies”, Book I, Chapter X, 2. p. 331.

^{iv} “Irenaeus Against Heresies,” Vol. 1, Church Fathers before the Council of Nicea, English edition, p. 331.

^v “Irenaeus Against Heresies,” Letter 3, Fathers of the Church before the Council of Nicea, Vol. 1, English edition, Book I, Chapter III, 3, p. 416.

^{vi} “Irenaeus Against Heresies”, p. 415.

^{vii} “Irenaeus Against Heresies”, p. 416.

^{viii} Introduction to the Writings of Irenaeus, Church Fathers before the Council of Nicea, Vol. 1, English edition, p. 310.

^{xix} “Lost Letters of Irenaeus”, 3rd letter, to Victor, Bishop of Rome, Church Fathers before the Council of Nicea, English edition, p. 568. Lives and Times of the Popes, Vol. 1, New York, Catholic Publication Society of America, c. 1911, p. 41-46.

^x Hippolytus, “Response to False Doctrine, Book 8, Church Fathers Before the Council of Nicea, Vol. 5, English edition, pp. 125-132.

^{xi} Hippolytus, “Response to False Doctrine, Book 8, Church Fathers Before the Council of Nicea, Vol. 5, English edition, pp. 125.

---

^{xi} Hippolytus, “Response to False Doctrine”, p. 125-132.

^{xii} Hippolytus, “Response to False Doctrine,” p. 125.

^{xiii} Hippolytus, “Response to False Doctrine,” p. 130-132.

^{xiv} Hippolytus, “Response to False Doctrine,” p. 125.

^{xv} Cyprian sonikaka malongi bonso yai na bisika mingi na mikanda na yandi. “Letters of Cyprian”, Church Fathers before the Council of Nicea, Vo. 5.

^{xvi} Letters of Cyprian, pp. 390-397.

^{xvii} History of the Christian Church, George Park Fisher, D.D., LL.D., New York, Charles Scribner’s Sons, 1913, p. 104, & map inserted in the book.

^{xviii} History of the Christian Church, Williston Walker, Third Edition, New York, Charles Scribner’s Sons, c. 1918, 1959, 1970, p. 105.

^{xix} Eusebius, The Life of Constantine, Nicene Church Fathers, Second Series, Vol. I, English edition, pp. 522-523.

^{xx} Canon VI, Council of Nicea, History of the Council of Nicea and Its Books, Rev. Isaac Boyle, D.D., p. 55, from History of the Church written by Eusebius Pamphyle, Grand Rapids, Baker Book House, 1988.

^{xxi} Eusebe landaka bazina ya baevque na baville yai tatu na mukanda na yandi ya mvimba.

^{xxii} Fisher, History of the Christian Church, p. 104.

^{xxiii} Fisher, History of the Christian Church, p. 105-106, Walker, p. 112.

^{xxiv} Canon III, Canons of the Council of Constantinople, 381 A.D.

^{xxv} Writings of St. Augustine, Sermons on the Lessons of the New Testament, Sermon 26, Nicene and Post Nicene Church Fathers, Series I, Book 6, English Edition, p. 340.

^{xxvi} Wace, Henry & Piercy, William C., Dictionary of the Christian Life, Peabody, Massachusetts, 1911,

---

1994, p. 1025-1026.

xxvii Canon 28, Council of Chalcedon.

xxviii Explanation of the History that followed Canon 28, Post-Nicene Church Fathers, 2nd Series, Book 14, p. 289.

xxix Wace & Piercy, pp. 648-657. Walker, p. 124.

xxx Walker, p. 124.

xxxi Walker, p. 173.

xxxii Life and Times of the Popes, Vol. I, p. 192.

xxxiii Fisher, p. 170.

QUESTIONS YA KUSOLULA:

1. Ngindu ya Pape keke nki na mpila bantu ya Eglise Catholique Romaine bakisa yo bubuyai?
2. Ngindu ya Papacy ti bangindu ya pasteur ya beto mona na Kuwakana ya Mpa, bo keke na nki diswaswanu?
3. 'Batata ya dibundu' yonso kwikilaka ve nde Ntumwa Piere vandaka ditadi ya vandaka kusimba dibundu. Mbana bonso banani?
4. Nki ke songa beto nde kieleka, ngindu ya Pape yantikaka na nzala ya kiyeka to controle?
5. Na nki mutindu baeveque ya ntama buyaka kupesa eveque ya Roma kuyala bo?
6. Bantu mingi vandaka kunwana na ngindu ya Pape. Ebuna, nki mutindu ngindu yina nungaka na mpila nde bantu mingi yantikaka kukwikila yo?
7. Basoniki ya ntama na kati ya bakristo, mbala mingi bo sonikaka nde bakristo fweti kwikila mambu sambu bantumwa ti balandi na bo kwikilaka yo. Bo tubaka nde sambu dibundu me tuba "na munoko mosi" na mambu yina, beto fweti landa yo kaka. Ntangu yai, beto lenda mona pwelele nde mpila yina ya kuyindula, yo twadisaka dibundu na

Every Child Ministries
(Ministères pour Chaque Enfant)

---

banzila ya bo yindulaka ve. Nki vandaka probleme ti argument yina? Nki zolaka kuvanda argument ya kuluta mbote ya zolaka ve kutwadisa dibundu na mfinda?

8. Bubuyai, keti Nzambi zola bakristo kulemfuka na Papa na Roma? Sambu na nki to sambu na nki ve?

9. Nki mutindu nge banza Nzambi zola nge kusala ti mambu ya nge me longuka na mukanda yai?

10. Beto bamisioni (baprotestant), beto ndima ve Pape ya Roma bonso ntwadisi ya dibundu. Kansi nki kingonsa nge lenda mona ata sambu na beto?

11. Keti nge ndima nde Ntumwa Piere vandaka Pape ya ntete? Sambu na nki to sambu na nki ve?

12. Baeveque ya Roma na bamvula trois cents na nima ya Yesu, keti beto lenda binga bo "Pape"? Bo vandaka Pape, ntwadisi ya dibundu ya mvimba to ve? Sambu na nki to sambu na nki ve?

13. Beto lenda mona nani bonso Pape ya ntete? Na nki date? Sambu na nki?

14. Nki mutindu etude yai me changer mabanza na nge na mambu ya Pape?

15. Nki dibundu penepene na nzo ya nge ke landa malongi ya Bible na mambu yai? Keti nge ta ndima kukangama ti dibundu yina?

16. Nki dibundu penepene na nzo ya nge ke landa malongi ya Bible na mambu yai? Keti nge ta ndima kukangama ti dibundu yina?

